УДК 352:342.25(477)

Гладенко В.М., Миколаївський державний університет імені В.О. Сухомлинського

Гладенко Віктор Миколайович. У 2005 році закінчив МДУ ім. В.О. Сухомлинського. Нині аспірант кафедри політології цього університету. Коло наукових інтересів: сфера сучасних міжнародних відносин, геополітика, проблеми євроатлантичної та європейської інтеграції.

Проблеми розуміння сучасного тероризму

У статті автор подає хронологію терористичних атак 11 вересня 2001 року в Сполучених Штатах Америки. Торкається проблеми розуміння сучасного тероризму. Аналізує та описує подальший розвиток подій, зокрема антитерористичну кампанію в Афганістані та "іракську війну". Звертає увагу на ставлення України до терактів 11 вересня та її участь у діях антитерористичної коаліції.

In this article the author presents the chronology of terrorist attack of 11-th September 2001 in United States of America. He touches the problem of present-day terrorism understanding. He analyses and describes the further events evolution, particularly the anti-terrorist campaign in Afghanistan and "Iraqi war". He pays attention on attitude of Ukraine toward to terrorist acts of 11-th September and its part in anti-terrorist coalition actions.

Рано-вранці 11 вересня 2001 року дев'ятнадцять арабських терористів-смертників, які були розбиті на чотири групи, синхронно з'явилися в трьох американських аеропортах. В кожній групі була, як мінімум, одна людина, котра вміла керувати літаком. Це був чудовий, теплий і безхмарний день.

Терористи зазвичай захоплювали літаки, що здійснювали міжнародні рейси, якими літають громадяни різних країн, – це відразу примножувало ефект. Внутрішні рейси терористів не цікавили, тому вважались більш безпечними. Тільки потім стане зрозуміло, чому терористи обрали авіалайнери, котрі направлялись із Східного узбережжя Америки через всю країну на Західне. Їм потрібні були літаки з повними баками пального, щоб вибухи були якомога потужнішими.

В 7:59 літак авіакомпанії "Американ ерлайнс", рейс номер АА 11 з 81 пасажиром та 11 членами екіпажу на борту, вилетів з Бостона в Лос-Анджелес. У 8:20 зв'язок з літаком було втрачено. Коли літак опинився над Нью-Йорком, терористи вбили пілотів і самі направили літак на ціль. У 8:45 "Боїнг-767", що здійснював рейс номер 11, влучив у північну башту Всесвітнього торгового центру.

Аналогічний сценарій розігрався на борту іншого "Боїнга-767" авіакомпанії "Юнайтед ерлайнс", що також летів з Бостона до Лос-Анджелеса. В 9:06 другий літак, що виконував рейс 175, врізався в південну башту Всесвітнього торгового центру.

В 9:40 "Боїнг-757", котрий виконував рейс номер 77, впав на західну частину Пентагона, де були розташовані кабінети офіцерів сухопутних сил. Через двадцять хвилин ця частина будівлі міністерства оборони рухнула.

Літак, що летів у Сан-Франциско, спочатку теж не викликав тривоги. І лише коли він раптово змінив курс, стало зрозуміло, що і цей лайнер теж захоплений. Скоріш за все терористи направлялися в сторону літньої резиденції американського президента в Кемп-Девіді, хоча самого Джорджа Буша там не було. В 10:06 літак упав на покинуту вугільну шахту поблизу міста Піттсбург [1].

Терористичні акти в Нью-Йорку і Вашингтоні 11 вересня 2001 року стали сенсацією на рубежі XX і XXI століть і були спрямовані на злам базових символів американської цивілізації: військовий – Пентагон, фінансовий – Всесвітній торговий центр. За різними підрахунками, число

загиблих складає від 3 до 6 тисяч осіб, а матеріальні втрати оцінено в 50-100 млрд. доларів. Такої трагедії Сполучені Штати ще не знали. В одну мить "єдина світова наддержава" перетворилася просто в одну з "великих" [2].

11 вересня 2001 року стало початком нового періоду. Світ змінився, і це не голослівний вислів. Людство вступило в третє тисячоліття нової ери з гострим відчуттям нових тривог за свою безпеку. Не встигнувши до кінця звільнитися від страхів, котрі майже півстоліття нагнічувались гонкою озброєнь та загрозою ракетно-ядерної війни, світове співтовариство зіштовхнулося з новими викликами та загрозами для безпеки та самого свого існування. Одне з перших місць у переліку цих загроз сьогодні зайняв міжнародний тероризм. Сам по собі політичний тероризм – не новина. Але масштаби, направленість та форми, в яких тероризм заявляє про себе сьогодні, не залишають сумніву в тому, що визріли нові серйозні загрози для безпеки як окремих країн, так і світового співтовариства в цілому [3].

Після атаки терористів на Всесвітній торговий центр та Пентагон 11 вересня 2001 року світ пережив ще декілька жорстоких терористичних актів. Звичайно, різко зросла увага спільноти та спеціалістів до проблеми тероризму, його природи та причин. Раніше була поширена теза, нібито сплеск терору на межі тисячоліть народжений глобалізацією. Пряма залежність ілюзорна, хоча певні зв'язки, напевно, існують.

Часто з тероризмом розширено пов'язують будь-який прояв жорсткого або надмірного насилля. Точніше та ближче до істини буде, можливо, середній підхід, котрий передбачає трактування тероризму як нав'язування своєї волі шляхом незаконного застосування змушуваного насилля або підриву монополії сучасної держави на змушуване насилля – ключового компоненту суверенітету [4].

Безумовно, вересневі події 2001 року у Сполучених Штатах Америки мають глибокі соціальні, економічні, ідеологічні та геополітичні корені. Фахівцям ще належить дати обґрунтовані відповіді на надзвичайно складні запитання, в тому числі про сутність сучасного міжнародного тероризму.

У здійсненні терористичних актів 11 вересня 2001 року спецслужби США звинуватили терористичну організацію "Аль-Каїда", очолювану Усамою бен Ладеном. Джерела виникнення "Аль-Каїди" слід шукати у тривалій війні моджахедів проти окупації радянськими військами Афганістану [2].

Вищезазначені події стали важливим аргументом в радикальному перегляді Стратегії національної безпеки США в XXI столітті. Основні постулати нової стратегії були озвучені з достатньо чіткими формулюваннями в зверненні Джорджа Буша до нації 29 січня 2002 року. У Вашингтоні на той час відкрито говорили, що виконавча влада США вирішила перейти від тактики стримування до превентивних дій. Президент Дж. Буш представив Конгресу США нову Стратегію національної безпеки, яку вже називають "доктриною Буша", котра, по суті, відкидає концепцію стримування, яка визначала оборонну політику в роки холодної війни, на користь далекоглядної стратегії по відношенню до ворожих держав та терористичних груп. Стратегія в той же самий час передбачає розширення допомоги на потреби розвитку вільної торгівлі, підтримку демократії, боротьбу з хворобами та реорганізацію збройних сил США [5].

7 жовтня 2001 року почалася перша війна США та їхніх союзників у XXI столітті. На військові об'єкти, об'єкти протиповітряної оборони і пульти управління правлячого в Афганістані руху "Талібан", який не погодився видати Усаму бен Ладена і прикрити мережу його таборів з підготовки терористів, були випущені крилаті ракети, скинуті потужні бомби.

19 членів НАТО вперше в історії альянсу застосували статтю 5 Північноатлантичного договору. Стаття 5 трактує напад на одну державу-член НАТО як напад на всіх та забов'язує їх вжити заходів у відповідності зі своїми конституційними процедурами. В підсумку 16 з 19 країн виділили військовослужбовців для участі в афганській кампанії, незважаючи на те, що офіційно ця війна не велася як операція НАТО [6].

Склад антитерористичної коаліції, утвореної після вересневих подій для боротьби з міжнародним тероризмом, можна умовно поділити на три основні групи. Це – США, їхні союзники по воєнній операції – окремі країни НАТО (Великобританія, Іспанія, Німеччина, Італія, Канада і Франція), тобто ті, які зобов'язалися виділити війська. Друга – Австрія і Північний альянс (афганські військові формування, які вели боротьбу з талібами). А також партнери – близько 40 країн, які так чи інакше допомагали, але безпосередньої участі в бойових діях не брали. До останніх зараховують Україну і Росію, а також ряд мусульманських країн – Йорданію, Оман, Пакистан, Туреччину, нові незалежні держави Центральної Азії.

На початку грудня 2001 року таліби здали Кандагар – останній оплот ісламського фундаменталізму на афганській землі. Був захоплений печерний комплекс Тора Бора. І військові експерти, і місцеві старійшини були переконані, що саме в цьому комплексі ховається Усама бен Ладен. Проте після падіння Тора Бора саудівського мільйонера знайти в ньому не пощастило [2].

Після цього адміністрація Буша розпочала підготовку другої фази антитерористичної операції, головною метою якої повинно було стати повалення режиму Саддама Хусейна в Іраку. Але на цей раз уряду США довелося домагатися схвалення своїх дій з боку Ради Безпеки ООН. У вересні 2002 року президент США виступив в ООН та намагався розширити антиіракську коаліцію, але так і не зміг переконати противників військового вторгнення в Ірак, до числа яких належали Росія, Франція, Німеччина, Китай та ряд інших країн. Після довгих переговорів Рада Безпеки прийняла компромісну резолюцію № 1441, у відповідності до якої Ірак повинен був допустити на свою територію міжнародних інспекторів з метою перевірки фактів виробництва зброї масового знищення.

Адміністрація Буша бачить найбільш ефективний спосіб боротьби з міжнародним тероризмом у прискоренні процесу глобалізації, проти чого так борються слаборозвинені країни. Не отримавши підтримки Ради Безпеки ООН і навіть багатьох своїх союзників-членів НАТО, адміністрація Буша відважилась на самостійні дії. Операція "Шок та трепет" розпочалася 20 березня 2003 року. В цей же день Дж. Буш виступив зі зверненням до нації, в якому повідомив, що війська антиіракської коаліції розпочали операцію по роззброєнню Іраку. А вже 1 травня президент Буш урочисто оголосив народу про переможне завершення війни.

Але до миру в Іраку ще далеко. Після повалення режиму Саддама Хусейна почалася партизанська війна, жертвами якої за перші післявоєнні шість місяців уже стали більше трьох сотень військовослужбовців США та їх союзників [7]. І сьогодні майже щодня відбуваються терористичні акти, направлені проти сил коаліції та владних структур Іраку.

Теракти 11 вересня, створення глобальної антитерористичної коаліції здійснили вплив навіть на розвиток ситуації на Корейському півострові та довкола нього. Цей вплив проявився через тактику "гри" головних учасників корейського врегулювання – США, Японії, Китаю, Росії та самих обох Корейських країн. На тлі війни з тероризмом корейська ситуація нібито застигла в своєму розвитку [8].

Події вересня 2001 року спричинили зміну геополітичної ситуації в світі. По-перше, була створена міжнародна антитерористична коаліція, до якої увійшло більше сорока країн. По-друге, в Афганістані був повалений режим руху "Талібан" та створений новий уряд на чолі з Хамідом Карзаєм. По-третє, в Іраку був повалений диктаторський режим Саддама Хусейна. Взагалі, саме війна в Іраку ясно показала, наскільки радикально змінилася американська зовнішня політика після подій 11 вересня 2001 року. На початку свого президентського строку Джордж Буш оперував зовсім іншими термінами, що складали основу його "реалістичної" зовнішньої політики. Увага Буша була сконцентрована на великих регіональних державах, таких, як Китай та Росія, а зовсім не на країнах третього світу.

До речі, терористичні акти 11 вересня радикально змінили характер російсько-американських відносин. Президент Російської Федерації В. Путін першим висловив співчуття американському народові та запевнив президента Буша в тому, що Росія готова здійснити будь-яку можливу допомогу в боротьбі з міжнародним тероризмом. З тих пір між двома країнами встановився режим взаємної довіри, хоча при цьому зберігаються певні розбіжності по деяких питаннях [7].

Трагічні події у США вплинули і на Україну, зокрема було проведено позачергове засідання Ради національної безпеки і оборони України. На ньому було розглянуто питання "Про невідкладні заходи щодо недопущення проявів тероризму на території України". РНБО підкреслила: трагедія американського народу є водночас викликом усьому цивілізованому людству, загрозою стабільному розвитку міжнародних відносин, безпеці кожної країни. Жодна держава, якою б потужною вона не була, неспроможна самотужки впоратися з проблемою викорінення тероризму.

Україна як член світового співтовариства рішуче засудила прояви тероризму та екстремізму в будь-яких формах. Україна приєдналася до антитерористичної операції в Афганістані, надавши свого часу свій повітряний простір для військово-транспортної авіації безпосереднім учасникам антитерористичної акції [9]. Також вона опосередковано брала участь в "іракській війні", направивши туди миротворчий контингент, який, до речі, на початку осені цього року планується остаточно вивести з Іраку.

За своїми наслідками та кількістю жертв цивільних осіб події 11 вересня 2001 року значно перевищили всі попередні показники. Так, наприклад, у доповіді Державного департаменту США "Особливості глобального тероризму в 2000 році" є такі факти: "Протягом 2000 року було вбито 405 і поранено 791 чоловік порівняно з 233 вбитими та 706 пораненими у 1999 році". Після всього, що відбулося після 11 вересня, зрозуміло, що навіть у провідних державах світу немає дієвого механізму попередження загроз внутрішнього характеру, у тому числі – тероризму [9].

Також теракти вересня 2001 року спричинили глобальні зміни в подальшому періоді часу. Ще сьогодні люди, особливо американці, озираються на цю страшну дату. Існує багато дат, котрі пам'ятає людство: 9 травня 1945 року, жовтень 1962 року, 3 жовтня 1990 року та багато інших.

ЛІТЕРАТУРА

1. Млечин Л.М. Кто взорвал Америку? – М., 2002.
2. Кудряченко А.І., Рудич Ф.М., Храмов В.О. Геополітика: Підручник. – К., 2004.
3. Гушер А. Уроки "второго Пёрл-Харбора" // Азия и Африка сегодня. – 2002. – № 3.
4. Горбачёв М.С. и др. Грани глобализации: Трудные вопросы современного развития. – М., 2003.
5. Королёв В.И. "Император всея Земли", или За кулисами "нового мирового порядка". – М., 2004.
6. http://usinfo.state.gov/russki/topics/terror/
7. Заболотный В.М. Новейшая история стран Европы и Северной Америки: Конец XX – начало XXI века: Учеб. пособие для студентов. – М., 2004.
8. Михеев В.В. Корейская проблема в свете событий 11сентября // Проблемы Дальнего Востока. – 2002. – № 3.
9. Бодрук О.С. Фактор сили в сучасному світі. Геополітичні зміни сучасної міжнародної безпеки після трагічних подій 11 вересня 2001 р. // Політика і час. – 2002. – № 3.

Стаття надійшла до редколегії 01.06.2005 р.